

Utbildningsutskottets yttrande

1976/77: 1 y

över vissa delar av propositionen 1976/77: 80 om insatser för samerna jämte motioner

Till kulturutskottet

Genom beslut den 22 mars 1977 har kulturutskottet anmodat utbildningsutskottet att yttra sig med anledning av kapitel 5.12 i den till kulturutskottet hänvisade propositionen 1976/77: 80 om insatser för samerna samt motionerna 1976/77: 1445 yrkandet 1 och 1976/77: 1448 yrkandet 1.

Sedermera har utbildningsutskottet till kulturutskottet överlämnat den under allmänna motionstiden vid riksmötet 1975/76 väckta motionen 1975/76: 1501 om undervisning i samiska m. m. Utbildningsutskottet kommer i detta sammanhang att yttra sig även över denna motion.

Propositionen

I propositionen 1976/77: 80 om insatser för samerna har regeringen (utbildningsdepartementet) såvitt nu är i fråga föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för insatser för samisk utbildning som förordats i kapitel 5.12 i propositionen.

Motionerna

1975/76: 1501 av herr Takman m. fl. (vpk) vari hemställs

1. att riksdagen beslutar om en utbildning av lärare med samiska som modersmål för förskolan, grundskolan och gymnasieskolan,

2. att riksdagen i tillämpliga författningar stadgar skyldighet för kommunerna att inrätta förskoleavdelningar och klassavdelningar i grundskolans första två klasser med samiskan som undervisningsspråk där det finns ett elevunderlag för sådana,

3. att riksdagen beslutar att kommunernas kostnader för sådana avdelningar helt ersättes med statsmedel,

4. att riksdagen hos regeringen anhåller att den uppdrar åt institutionen för samiska språk vid universitetet i Umeå att i samarbete med Nordiska sameinstitutet, Same-Ätnam, Samernas folkhögskola samt samiska institutioner och enskilda forskare och pedagoger i Norge och Finland utarbeta läromedel för undervisning i samiska språk på alla nivåer,

1976/77: 1445 av herrar Lövenborg (—) och Hagel (—) såvitt gäller yrkandet att riksdagen beslutar hos regeringen anhålla att sameskolstyrelsen inom skolöverstyrelsen får i uppdrag att på några orter starta en försöksverksamhet med samiskan som undervisningsspråk i förskolan och de två första klasserna av grundskolan (yrkandet 1),

1976/77: 1448 av herr Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkandet att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om att sameskolstyrelsen inom skolöverstyrelsen ges i uppdrag att tillse att samiskan blir undervisningsspråket i sameskolorna under de tre första läsåren (yrkandet 1).

Utskottet

Under avsnittet om samiska utbildningsfrågor redovisar regeringen i propositionen sina ställningstaganden såvitt gäller den fortsatta utvecklingen av samhällets insatser för att tillgodose de samiska önskemålen om bättre utbildningsmöjligheter.

En *samisk utbildningsväg* är med sameutredningens synsätt inte liktydigt med ett från det svenska utbildningsväsendet i övrigt helt fristående samiskt utbildningssystem. Den samiska utbildningsvägen kan enligt utredningen sägas bestå av samiska inslag inom alla delar av utbildningssamhället. Sameutredningen anser att de samiska utbildningsmöjligheterna i många fall är relativt goda. På åtskilliga punkter krävs dock, framhåller utredningen, förbättringar eller nya insatser för att man skall kunna tala om en samisk utbildningsväg som motsvarar samernas berättigade önskemål.

I likhet med sameutredningen anser föredragande statsrådet att man i princip bör eftersträva inslag av det samiska språket och den samiska kulturen på alla utbildningsstadier och i den omfattning som motsvarar samernas berättigade önskemål. I de fall där de samiska frågorna inte kan ges tillräcklig omfattning inom ramen för ett enhetligt skolsystem bör man enligt propositionen kunna överväga särskilda lösningar för att tillgodose de samiska behoven. Målet bör således, fortsätter föredragande statsrådet, vara att kunna erbjuda samerna en utbildningsväg inom den allmänna skolan med reella möjligheter för de samiska eleverna att ta del av och utveckla det samiska språket och andra kulturinslag.

Utbildningsutskottet kan helt ansluta sig till denna målformulering och har för sin del inget att erinra mot att den i propositionen aviserade departementala arbetsgruppen för samefrågor får till uppgift bl. a. att i samråd med i första hand skolöverstyrelsen och utredningen (U 1972: 06) om skolan, staten och kommunerna samt efter överläggningar med samernas organisationer konkretisera och lägga fram förslag beträffande den administrativa och pedagogiska ledningen av en samisk utbildningsväg.

Enligt bestämmelserna i nomadskolförordningen (1967: 216, omtryckt

1971: 390, ändrad senast 1975: 451) har samers barn rätt att fullgöra skolplikt i nomadskolan i stället för i grundskolan. Benämningen sameskola bör enligt propositionen i fortsättningen användas i stället för benämningen nomadskola. Utbildningsutskottet har inget att erinra här emot.

Utskottet är vidare ense med föredragande statsrådet om att samerna, så länge de själva önskar det, skall ha tillgång till två likvärdiga utbildningsalternativ på det obligatoriska skolstadiet, nämligen statlig *sameskola* och kommunal grundskola. Härav följer att frågan om nedläggning av en sameskola måste prövas i nära samråd med samernas företrädare. Såsom föredragande statsrådet framhåller bör det komma i fråga att lägga ned en sameskola först när alla parter är överens om att de samiska intressena bättre kan tillgodoses i kommunens grundskolor. Utskottets anslutning till detta uttalande i propositionen har skett med den förutsättningen att samernas företrädare kommer att vara öppna för att man som alternativ till nedläggning av en sameskola prövar nya organisatoriska lösningar på lokalplanet.

Enligt motionen 1976/77: 1448 är det nödvändigt att samebarnen får sin första skolundervisning på sitt modersmål. I motionen framförs ett yrkande (yrkandet 1) som syftar till att undervisningen i sameskolorna redan fr. o. m. läsåret 1977/78 skall bedrivas på samiska i de tre första årskurserna.

Undervisningen i samiska är obligatorisk i sameskolan, och de flesta av skolans ämnen kan ges samisk inriktning. Såvitt utskottet kunnat finna är det bl. a. på grund av bristen på lärare som har utbildats för samisk undervisning inte möjligt att realisera motionärernas önskemål. Som en följd härav och då någon "sameskolstyrelse inom skolöverstyrelsen" som motionärerna nämner inte finns avstyrker utbildningsutskottet för sin del yrkandet 1 i motionen 1976/77: 1448.

Intresset för en starkare ställning i *grundskolan* för de samiska frågorna avser inte bara samiska språket utan samernas språk och kultur i vidare mening. I propositionen redovisas vissa av riksdagen under senare år beslutade åtgärder som enligt föredragande statsrådets mening kommer att ha stor betydelse för de samiska barnens undervisning och möjlighet att utveckla sina kunskaper i det samiska språket och om den samiska kulturen.

I motionen 1975/76: 1501 framförs förslag om skyldighet för kommunerna att inrätta förskoleavdelningar och klassavdelningar i grundskolans första två årskurser med samiskan som undervisningsspråk. Kostnaderna för sådana avdelningar skall helt bestridas av statsmedel. Motionärerna erinrar om att mycket få personer behärskar sitt andra språk eller sina övriga språk med samma lätthet och med samma rikedom på ord och nyanser som sitt hemspråk. Att börja med språk två som undervisningsspråk är därför alltid svårare, och resultatet blir ofta

halvspråkighet i stället för tvåspråkighet. Det måste därför enligt deras mening finnas möjligheter för samebarnen i förskolan och under de två första åren i grundskolan att få undervisningen med samiska som undervisningsspråk. Försöksverksamhet på några orter med samiskan som undervisningsspråk i förskolan och de två första årskurserna av grundskolan föreslås i motionen 1976/77: 1445 (yrkandet 1).

Rätt till hemspråksträning och hemspråksundervisning har enligt riksdagens beslut våren 1976 alla barn och ungdomar för vilka ett annat språk än svenska utgör ett levande inslag i deras miljö. Syftet med hemspråksträning och hemspråksundervisning är att vidmakthålla och utveckla kunskaperna i det språk som barnet använder hemma. Innevarande riksmöte har beslutat om statsbidrag till hemspråksundervisning och fattat beslut avseende inrättande av särskilda tjänster som hemspråkslärare. Som framhållits i propositionen ges härigenom förutsättningar för ökade insatser inom skolan som stärker det samiska språket och den samiska kulturen.

Utbildningsutskottet är för sin del inte berett förorda att riksdagen fattar beslut om de ytterligare insatser som föreslås i yrkandena 2 och 3 i motionen 1975/76: 1501 samt i yrkandet 1 i motionen 1976/77: 1445.

Utbildningsutskottet ansluter sig till vad i propositionen anförs i fråga om riktlinjer för en förbättrad och utökad samisk undervisning i kommunala grundskolan och i *gymnasieskolan*.

Enligt sameutredningen hindras förverkligandet av en samisk utbildningsväg i stor utsträckning av bristen på utbildade *lärare*. Utredningen har pekat på behovet av tvåspråkiga förskollärare för de samiska förskolebarnens språksträning. När det gäller klasslärarutbildningen har utredningen föreslagit bl. a. att skolöverstyrelsen skall få i uppdrag att utforma förslag till särskild metodikutbildning i samiska samt att behöriga sökande med samiska som modersmål skall antas i fri kvot till utbildningen av klasslärare vid lärarhögskolan i Umeå. Ämneslärarutbildningen för sameundervisningen har utredningen föreslagit skall organiseras vid universitetet och lärarhögskolan i Umeå.

I motionen 1975/76: 1501 föreslås riksdagen besluta om utbildning av lärare med samiska som modersmål för förskolan, grundskolan och gymnasieskolan. Motionärerna framhåller att det inte enbart är ett rättvisekrav att samerna får ungdomar ur den egna etniska minoriteten utbildade till lärare utan att det också är en viktig arbetsmarknadsfråga. Många sameungdomar, som nu inte kan få sysselsättning i hemorten, skulle kunna få en framtid där som lärare påpekar motionärerna.

Hemspråksträningen i förskolan har stor betydelse för barnens personlighetsutveckling. Det är därför enligt föredragande statsrådets mening viktigt att vederbörande myndighet vid antagningen av elever till förskollärarutbildning uppmärksammar sökande med samiska som modersmål. Frågan om antagning av bl. a. sådana studerande övervägs

för närvarande inom regeringskansliet. Våren 1977 startar en särskild utbildning av tvåspråkiga förskollärare på flera högskoleorter. Föredragande statsrådet anser att behovet av sådan utbildning för sökande med samiska som modersmål bör undersökas av universitets- och högskoleämbetet.

Utskottet är ense med föredragande statsrådet om att man bör söka underlätta för behöriga sökande med samiska som modersmål att antas till klasslärarutbildning. Utskottet finner det ändamålsenligt att samiska blir tillvalskurs vid låg- och mellanstadie lärarlinjerna vid högskolan i Luleå och har alltså inte något att erinra mot vad som i propositionen anförts i denna fråga. Utskottet kan också ansluta sig till vad som förordats i fråga om fortbildningskurser i samiska som komplement till den ordinarie ämneslärarutbildningen.

Genom de i propositionen såvitt gäller lärarutbildning redovisade åtgärderna blir önskemålen i motionen 1975/76: 1501 om särskilda lärarutbildningsinsatser för studerande med samiska som modersmål i varje fall delvis tillgodosett. Utskottet anser att utfallet av dessa insatser bör avvaktas innan ställning tas till frågan om genomförande av ytterligare åtgärder. Utbildningsutskottet avstyrker därför för sin del yrkandet 1 i motionen 1975/76: 1501.

Sameutredningen konstaterar att behovet av *läromedel* för den samiska undervisningen är utomordentligt stort. Genom skolöverstyrelsens forsknings- och utvecklingsarbete och med produktionsstöd från statens institut för läromedelsinformation har situationen enligt propositionen väsentligt förbättrats under de senaste åren. I årets budgetproposition har föredragande statsrådet vid sin anmälan av frågan om Stöd för produktion av läromedel (prop. 1976/77: 100 bil. 12 s. 239) framhållit att arbetet med läromedel i samiska bör ges ökade resurser. Riksdagen har i enlighet med regeringens förslag beslutat att till Stöd för produktion av läromedel för nästa budgetår anvisa ett reservationsanslag av totalt 2 463 000 kr. (UbU 1976/77: 13, rskr 1976/77: 134).

Med hänsyn till det anförda och då även i den nu ifrågakvarande propositionen framhålls angelägenheten av att läromedel för det samiska undervisningsområdet utvecklas anser utskottet det inte erforderligt att riksdagen gör något uttalande om uppdrag att utarbeta läromedel för undervisning i samiska språk. Utskottet avstyrker sålunda för sin del motionen 1975/76: 1501 yrkandet 4.

I likhet med sameutredningen och remissinstanserna understryker föredragande statsrådet den betydelse som Samernas folkhögskola i Jokkmokk har som samiskt kulturcentrum och huvudinstitution för den *samiska vuxenutbildningen*. Förslag om ett nytt statsbidragssystem för folkhögskolorna har lagts fram i propositionen 1976/77: 55. Utskottet kommer senare att avlämna betänkande med anledning av denna proposition. Därvid kommer utskottet bl. a. att tillstyrka att medel anvisas för

kostnaderna för en konsulenttjänst vid Samernas folkhögskola i Jokkmokk.

Genom inrättandet av en professur i samiska vid universitetet i Umeå den 1 juli 1975 har en fast grund lagts för *högskoleutbildning* och *forskning* i samiska. I propositionen 1976/77: 59 om utbildning och forskning inom högskolan m. m. har regeringen föreslagit att medel skall anvisas för en ordinarie tjänst som universitetslektor i samiska vid universitetet i Umeå. I sitt betänkande UbU 1976/77: 20 tillstyrker utskottet förslaget och har nu inte funnit anledning till erinran mot vad i propositionen 1976/77: 80 anförts om högskoleutbildning och forskning i samiska ämnen.

Utbildningsutskottets ställningstaganden innebär sammanfattningsvis att utskottet för sin del med avstyrkan av motionen 1975/76: 1501 samt yrkandena 1 i motionerna 1976/77: 1445 och 1976/77: 1448 tillstyrker i propositionen 1976/77: 80 förordade riktlinjer för insatser för samisk utbildning.

Stockholm den 20 april 1977

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Alemyr (s), Larsson i Staffanstorp (c), Nordstrandh (m), Jönsson i Arlöv (s), Wiklund (s), fröken Hörlén (fp), herrar Gustafsson i Barkarby (s), Karlsson i Mariefred (c), fru Hjelm-Wallén (s), herrar Strindberg (m), Sundgren (s), fröken Rogestam (c), herrar Hagberg i Örebro (s), Ullenhag (fp) och Bengtsson i Hamnedda (c).